

Politiek Online

beleidscommunicatie & participatie

↙ **Eindrapportage internetconsultatie toekomst Gemeenschappelijk
Landbouwbeleid (GLB)**

↙ **Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit**

↙ **24 september 2007**

Politiek Online

Prinses Mariestraat 36

2514 KG Den Haag

T: 070 362 97 97

F: 070 345 45 41

✉ info@politiekonline.nl

www.politiekonline.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Methodiek	5
3. Resultaten	7
4. Conclusies	15

1. Inleiding

Het kabinet wil de huidige Europese inkomenstoelagen in de landbouw in de toekomst meer koppelen aan het realiseren van maatschappelijke waarden. Waarden zoals voedselveiligheid en voedselzekerheid, het in stand houden van het landschap en de zorg voor het milieu en dierenwelzijn. Om deze visie verder te kunnen invullen, organiseerde het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) een brede maatschappelijke consultatie over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

De maatschappelijke consultatie bestond uit vier onderdelen:

- Rondetafelgesprekken van minister Verburg met mensen uit het bedrijfsleven, met wetenschappers en vertegenwoordigers van natuur-, milieu- en landbouworganisaties en organisaties voor ontwikkelingssamenwerking.
- Keukentafelgesprekken met agrarische ondernemers en mensen uit hun omgeving.
- Publieksonderzoek naar de mening van Nederlanders over aan de landbouw verbonden maatschappelijke waarden en de mogelijke rol van het GLB.
- Internetconsultatie

Het ministerie van LNV heeft Politiek Online gevraagd om de internetconsultatie te organiseren. Het doel van de internetconsultatie is om belanghebbenden en andere geïnteresseerden de kans te geven om hun mening te geven over de toekomst van het GLB. De internet consultatie liep van 24 juli tot en met 10 september 2007 en bestond uit een forum en een enquête.

Dit rapport bevat de resultaten van de internetconsultatie. De rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 gaan we in op de methodiek, in hoofdstuk 3 staan de resultaten centraal en in hoofdstuk 4 trekken we conclusies.

2. Methodiek

De internetconsultatie is op 24 juli 2007 van start gegaan met een forum. Op het forum konden bezoekers hun mening geven over vijf onderwerpen: natuur en milieu, landschap, voedsel, dierenwelzijn en de rol van het GLB. Voordat bezoekers konden reageren op het forum, moesten ze een eenvoudig profiel aanmaken, waarin ze onder andere hun functie/organisatie of rol aan moesten geven. Op die manier kregen we een globaal inzicht in de achtergrond van de deelnemers.

Nadat bezoekers ingelogd waren, hadden ze verschillende mogelijkheden om een bijdrage te leveren. Ze konden zelf een nieuwe discussie starten binnen een onderwerp, ze konden reageren op de bijdragen van een andere deelnemer en ze konden de bijdragen van andere deelnemers beoordelen met behulp van een duimpje omhoog of een duimpje omlaag (zie figuur 1).

Figuur 1

The screenshot shows the 'Toekomst GLB | Discussie over landschap' forum page. The browser address bar shows the URL: <http://toekomstglb.unitedknowledge.nl/toekomstglb/landschap/discussie?pn=2>. The page features a navigation menu with 'Home', 'Actueel', 'Onderwerpen', and 'Organisatie'. The main content area is titled 'Discussie over landschap' and includes a text block explaining how to contribute. Below this is a table listing discussion topics, each with a user profile picture, name, function, and organization, along with statistics for replies, votes, and comments.

Foto	Gestart door	Functie, organisatie	Onderwerpen			
	Leo	Secretaris WBE	Schaalvergroting	4	0	3
	Bernard Heijdeman	adviseur	Ontwikkelingsplanologie en landschapskwaliteit	14	1	1
	Klaas-Hemke	landschapscoordinator gemeente	Basiskwaliteit milieu natuur en landschap	3	0	1
	Stefan	Financiële dienstverlening/Directeur	Nederland is te klein geworden	0	5	7
	CH	zelfstandig ondernemer	varkensindustrie zandgronden	2	3	4
	Adriaan Meij	AME RESEARCH/DIRECTEUR	Schaalverkleining is effectief	6	3	2

Voordat het forum live ging, heeft Politiek Online voor alle onderwerpen één of meerdere prominente stakeholders benaderd met de vraag of zij een startbijdrage wilden leveren. Deze bijdragen waren bedoeld om de discussie aan te jagen.

Op basis van de discussiebijdragen uit de eerste drie weken, heeft Politiek Online een enquête opgesteld om een indicatie te krijgen in hoeverre de meningen die op het forum geformuleerd zijn, breder leven. Iedereen die wilde, kon de enquête invullen. Deze enquête is niet representatief voor de Nederlandse bevolking, sector of beroepsgroep. De enquête geeft wel indicaties over de mate waarin ideeën uit het forum steun krijgen van een grote groep belangstellenden. In het door TNS Nipo uitgevoerde publieksonderzoek zijn representatieve meningen te vinden over de maatschappelijke rol van de landbouw en de positie van het GLB daarin¹. De enquête ging online op 21 augustus. Op 10 september zijn zowel het forum als de enquête afgesloten.

Deelnemers

De internetconsultatie trok gemiddeld 220 bezoekers per dag. In totaal maakten 1090 bezoekers een profiel aan. Iets minder dan de helft van de 1090 geregistreerde gebruikers is werkzaam in de agrarische sector.

In het forum werden in totaal 321 bijdragen geplaatst. Het thema dierenwelzijn was met 102 reacties het meest populair, gevolgd door landschap met 94 reacties. Voedsel bleef wat achter bij de andere onderwerpen met 20 reacties. Het aantal uitgedeelde duimpjes waarmee mensen een waardering konden geven aan bijdragen van anderen bedroeg 1719.

Er zijn 936 enquêtes ingevuld. 41% van de respondenten werkt in de agrarische sector. Meer dan de helft van deze groep werkt bij een agrarische onderneming, of is eigenaar hiervan. Het gaat dan veelal om melkveehouderijen of akkerbouwbedrijven. De overige respondenten in deze groep werken bij de adviesbureaus, brancheorganisaties en overheid.

---

¹ Publieksonderzoek Toekomstvisie GLB, TNS Nipo, Amsterdam, 3 juli 2007

3. Resultaten

Hieronder volgen de resultaten van het forum en de enquête per onderwerp.

Natuur en milieu

Discussie

De discussie gaat vooral over de vraag of de agrariër een rol heeft als hoeder van de natuur en het milieu. Enkele boeren stellen dat we te weinig oog hebben voor de wereldwijde situatie. We verspillen volgens hen in Nederland goede landbouwgrond, terwijl er wereldwijd een tekort aan landbouwgrond ontstaat. Dit is echter een minderheidsstandpunt. De bijdrage van Teo Wams, directeur Natuurmonumenten, levert de meeste discussie op. 14 mensen geven een inhoudelijke reactie. Hij raakt de kern van de discussie, namelijk het al dan niet inzetten van GLB-geld rondom natuurgebieden, maar zijn visie is omstreden. Hij scoort 8 duimpjes voor en 7 tegen. Ook de inhoudelijke reacties zijn verdeeld in tegenstanders en voorstanders.

Theo Wams: *“Natuurmonumenten vindt dat GLB-geld meer gericht rondom natuurgebieden en in Nationale Landschappen zou moeten worden ingezet. Maar daar mogen we als maatschappij ook wel wat voor terugkrijgen: een mooi boerenlandschap met kikkers, weidevogels, houtwallen en poelen; schoon water, minder ammoniak in de lucht, minder verdroging en wandelpaden om van dit alles te genieten. Het is logisch dat boeren en andere beheerders daar ook voor betaald worden. Als we, zoals nu, al het GLB-geld blijven uitsmeren over het hele land, denken wij dat het vlees noch vis blijft. Er is te weinig geld per hectare om de bedrijfsvoering van boeren echt te veranderen. Vandaar dat wij voorstellen om keuzes te maken. In een deel van Nederland zal de landbouw zonder subsidies voor de wereldmarkt produceren. Er is dan financiële ruimte om rond natuurgebieden en in Nationale Landschappen boeren en andere beheerders een redelijke prijs te bieden voor de diensten die ze daar aan de maatschappij leveren.”*

Een melkveehouder reageert als volgt. *“Agrariërs inzetten om de natuur in stand te houden zou een prachtig idee zijn. Maar alleen wanneer het inkomen van die agrariërs op dezelfde hoogte is te brengen als degenen die gaan voor een intensievere productie. Hoe die vergoeding tot stand moet komen? Waarschijnlijk alleen als er keuzes gemaakt gaan worden welke gebieden er voor in aanmerking komen. Problematisch zal een en ander zeker worden. Binnen zo'n gebied zullen er velen zijn die niet aan beperkingen wensen deel te nemen. En moeten die dan verplicht worden om aan bepaalde regels binnen een gebied te voldoen? Of moeten die dan voor veel geld naar elders verkassen? En wie moet een en ander controleren? Als het maar niet zo wordt dat administratie en controle zoveel mankracht en geld vragen dat er voor een redelijke vergoeding niets overblijft. Het lijkt tot zekere hoogte een lofwaardig streven, dat moeilijk uitvoerbaar zal blijken te zijn.”*

De hoge kosten van administratie is een terugkerend thema. Marcel, rundvee analist, geeft een suggestie hoe die kosten verminderd kunnen worden. *“Al decennialang kiezen we voor kostbare subsidiesystemen. Steeds opnieuw moet budget bevochten worden. Voor allerlei onderwerpen en doelen zijn kantoortuinen vol aanvragers en beoordelaars in de weer. Stel doelen vast op de onderdelen duurzaamheid, natuur en landschap! Zowel de doelen van rijk, provincie en gemeenten zijn via hun aanwijzingen en bestemmingen en die van het omliggende terrein duidelijk. Geef die doelen fiscale ondersteuning. De onroerend zaakbelasting (OZB) is daarvoor heel goed om te vormen tot een stelsel van belastingen en toeslagen. Als bestemming en gebruik van percelen overeenstemmen met de doelen van het gebied zal het tarief laag zijn. Ook kan de omvang van de verharding in het terrein uit de bijdrage aan de verdroging in het tarief blijken. Waar versnippering en barrièrewerking ongewenst zijn, betekent een hoger raster ook een hoger bedrag. Niet grondgebonden agrarische en gebiedvreemde activiteiten en niet-biologische bemesting zullen in kwetsbare gebieden fors duurder zijn. Ook de bijdrage voor de recreatie door openstelling kan via een lager tarief worden gewaardeerd en zo nodig ondersteund.”*

Het dilemma van de roep om meer aandacht voor natuur en milieu enerzijds en anderzijds de constatering dat boeren en burgers niet altijd bereid zijn om daarvoor te betalen wordt aangestipt in de discussie. Wat goed is voor het korte termijn individuele belang, is vaak niet goed voor natuur en milieu op de lange termijn.

Enquête

Uit de enquête blijkt dat een overgrote meerderheid (83%) vindt dat agrariërs een voortrekkersrol kunnen vervullen op milieugebied, en dat de overheid daarom innovaties op dit vlak moet stimuleren. Het belonen van agrariërs die zich aan de milieuwetten houden, kan niet op grote bijval rekenen. 73% vindt dat de landbouw gewoon aan milieuregels moet voldoen en dat agrariërs niet hiervoor beloond hoeven te worden. Over de vraag of er te weinig GLB-geld beschikbaar is om alle natuur in Nederland te beschermen, hetgeen noopt tot het maken van keuzes, lopen de meningen uiteen. 40% antwoordt instemmend, 41% is het er niet mee eens.

Landschap

Discussie

Vergelijkbaar met het onderwerp natuur en milieu, ging de discussie over landschap voor het merendeel over de agrariër als hoeder van het landschap. Boeren zijn naast landbouwers ook landschapsbeheerders en dienen voor dat werk naar behoren betaald te worden. Het GLB is daar nog onvoldoende op ingericht. Dat is de centrale boodschap die uit de discussie naar voren komt.

Een hydroloog heeft een uitgesproken mening. *“Als we kiezen voor natuur en landschap, moet iemand dat landschap onderhouden en wie kunnen dat beter dan de huidige agrariërs, maar dan*

zonder de druk dat ze moeten verdienen van hun bedrijf. Hun hoofdkomen moet dus het landschapbeheer zijn". Hij krijgt 7 duimpjes voor en 0 tegen voor deze bijdrage. Ook anderen onderstrepen het belang van de rol van landschapsbeheerder. Dirk Sijmons, rijksadviseur voor het landschap, krijgt 11 duimpjes voor en 0 tegen voor zijn bijdrage: "Toerisme is een ongelooflijk grote bedrijfstak in Europa, veel groter dan in andere werelddelen. Eén van de belangrijkste toeristische troeven in Europa is de verscheidenheid in het landschap. Het GLB moet worden ingezet om die verscheidenheid te behouden. Het GLB moet zich ook richten op het weer openbaar maken van het landschap. Boeren zouden een financiële tegemoetkoming moeten krijgen om bijvoorbeeld wandel- en fietspaden over hun terrein te laten lopen. Zoals dat in de jaren dertig ook gedaan is met landgoedeigenaren. Door een betere infrastructuur werk je aan de verbreding van de plattelandseconomie. Want het platteland is er al lang niet meer alleen voor de agrarische ondernemer: naast een productielandschap is het een consumptielandschap geworden. En die ontwikkeling zal zich de komende jaren alleen maar verder doorzetten".

Moeten de boeren hun landbouwbedrijf helemaal opgeven en full time landschapbeheerder worden? Is Nederland te klein voor het boerenbedrijf, zoals wordt gesteld door Stefan, financiële dienstverlener? Nee, dat zijn de deelnemers niet met hem eens. Uit de verschillende reacties blijkt dat men vindt dat de vruchtbare Nederlandse grond ook voor landbouw gebruikt moet worden.

Het GLB moet volgens vele deelnemers veranderen, er moet een goede vergoedingsregeling voor landschap komen. Er zijn meerdere bijdragen te vinden die overeen komen met de onderstaande bijdrage van Lamers, adviseur Arcadis. *"Het huidige GLB geeft nu alleen vergoeding voor opbrengstderving van nieuwe elementen. Daarmee is landschapsbeheer geen economisch alternatief voor (dalende) landbouwopbrengsten. Bestaande handicaps worden nu niet of nauwelijks vergoed. Als er voldoende hoge vergoedingen gegeven worden voor landschapselementen en kleinschalige percelen, dan blijven landschappen in stand, ook op schaalvergrotende bedrijven (meer kleine percelen -met bijvoorbeeld houtwallen- per bedrijf). Een (dergelijke) vergoedingsregeling voor landschap moet beschikbaar komen voor veel grotere delen van Nederland dan nu. En die regeling moet veel toegankelijker zijn dan het huidige programma beheer dat door een beperkt jaarlijks budget lang niet alle aanvragen kan honoreren. Het benodigde geld is te halen uit het GLB: door vergaande modulatie van de inkomenssteun naar landschap. Dan komt het geld ook vanzelf terecht waar het nodig is: Met name bij landbouwbedrijven in kleinschalige landschappen. De regeling moet ook toegankelijk zijn voor niet-agrarische grondeigenaren".*

Maar hoe maken we de juiste keuzes? Hoe zorgen we nu voor een goede weging van alle uiteenlopende belangen? Bernard Heijdemans, adviseur, geeft in zijn bijdrage antwoord op die vraag en krijgt veel steun, 14 duimpjes voor, 0 tegen. *"Overheden en markt anticiperen al op een nieuwe vorm van planologie die bedacht is na het failliet van de oude planologie: de*

ontwikkelingsplanologie. Aan ontwikkelingen wordt veel meer ruimte geboden op voorwaarde dat ze toevoegen aan kwaliteit. Daar zit dan meteen ook de achilleshiel van de nieuwe wet RO. Niet zozeer een exacte definitie van kwaliteit is van belang (immers zeer subjectief en tijdgebonden), maar actieve participatie van belanghebbenden en input van kennis in dat proces. En dat heeft alleen maar zin als er middelen zijn voor die processen en vooral voor de inrichting en het beheer dat daarop moet volgen. Uit onderzoek blijkt dat een goed verzorgd landschap een krachtige motor is voor de lokale economie. Het wordt dan ook hoog tijd dat overheden en marktpartijen afspraken maken over de manier waarop die investerings- en beheerskosten in gezamenlijkheid worden gedragen. Lukt dit niet op afzienbare termijn, dan komen we met de nieuwe ontwikkelingsplanologie nog verder van huis. Dan versnelt de uitverkoop van ons landschap alleen maar”.

Enquête

Er bestaat grote overeenstemming bij de respondenten over de stelling dat niet alleen de agrariërs, maar de gehele samenleving moet mee betalen aan de diversiteit van het landschap. Maar liefst 89% is het hiermee eens. Men is evenredig verdeeld over de stelling dat schaalvergroting van boerenbedrijven de zorg voor het landschap in de weg staat. Moeten boeren gecompenseerd worden als specifieke landschapseisen de rationeel economische bedrijfsvoering belemmeren? Ja, zegt 68% van de respondenten.

71% vindt dat Nederland in Europa de discussie moet aanzwengelen om de parels van het Europese landschap te behouden. Een even zo groot percentage is van mening dat boeren een subsidie moeten krijgen om fiets- en wandelpaden over hun terreinen te laten lopen. Overigens vindt wel meer dan de helft dat recreatie op het platteland een zaak van de markt is: dat hoeft de overheid niet te stimuleren. 31% is het hier niet mee eens. Slechts 26% van de respondenten wil dat het landschap per definitie blijft zoals het nu is.

Voedsel

Discussie

De toenemende vraag naar voedsel werkt wellicht positief uit op de prijzen op de wereldmarkt. Toch stellen de deelnemers de structurele overheidssteun niet ter discussie. De gedeelde opinie is dat het GLB moet zorgen voor voedselzekerheid, duurzame productie en een ruime (genetische) variatie in het aanbod.

De bijdrage van Dirk Bruins, voorzitter Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt, is exemplarisch. Hij vraagt aandacht voor duurzaam geproduceerd voedsel. Hij krijgt veel bijval, 18 duimpjes voor, 2 tegen. Hij stelt dat de vraag naar voedsel door de groei van de wereldbevolking zal toenemen. Hij ziet aan de ene kant Europese burgers die vragen om gezond en gevarieerd voedsel dat op duurzame wijze wordt geproduceerd. En aan de andere kant ziet hij het marktmechanisme dat niet van toepassing is op deze wensen. Bij de consument wint de prijs

het meestal van het moreel. Hierdoor komt de landbouwsector in een spagaat terecht. Volgens Dirk Bruins kan het GLB bijdragen aan het oplossen van dit probleem. Het GLB betaalt voor geleverde diensten. In het verleden was dat het produceren van voldoende voedsel. Nu wordt dat het produceren van voldoende en duurzaam geproduceerd voedsel.

De bijdrage die het meest positief beoordeeld wordt in de discussie over voedsel, is die van Leen van Zelder van Eigen Erf Fryslan. Zijn pleidooi voor genvrije zones en krijgt 24 duimpjes voor, 1 tegen.

Enquête

Betere voorlichting over voedsel is nodig, om mensen ervan bewust te maken waar ons voedsel vandaan komt. Dat vindt 93% van de respondenten. Voedselproductie moet de basis zijn van de agrarische ondernemers volgens 51% van de respondenten. 22% staat neutraal tegenover deze stelling. 56% vindt niet dat verdergaande schaalvergroting nodig is om te kunnen blijven concurreren als voedselproducent. Er bestaat consensus over de stelling dat voedselveiligheid een kwestie is van voldoen aan wettelijke eisen door agrariërs: 83% is het hiermee eens. Weinig overeenstemming is er over de vraag of de overheid gebieden moet aanwijzen waar geen gentechgewassen verbouwd mogen worden. 53% is het hiermee eens, 25% is het hier niet mee eens. De rest is neutraal, of heeft geen mening.

Dierenwelzijn

Discussie

Het onderwerp dierenwelzijn ligt zeer gevoelig. Boeren en idealisten lijken lijnrecht tegenover elkaar te staan. Schaf de bio-industrie af, stelt Kais, burger. Hij krijgt 23 duimpjes voor en 10 duimpjes tegen en er volgen enkele emotionele reacties. Gerrit Coppens, zelfstandig ondernemer, stelt dat de tijd achter ons ligt dat de bio-industrie veel dierenleed veroorzaakte. Er is veel ten goede veranderd. Hij krijgt 8 duimpjes voor en 12 duimpjes tegen. Uit de 20 emotionele reacties op zijn bijdrage blijkt hoezeer de deelnemers verdeeld zijn over de bio-industrie.

Toch is er ook brede overeenstemming over de noodzaak van een GLB dat rekening houdt met dierenwelzijn. Een aantal deelnemers, zowel boeren als burgers, houdt genuanceerde betogen over de mogelijkheid van de Europese overheid om boeren te belonen voor een duurzame productie en het werken volgens hoge dierenwelzijnsnormen.

In deze discussie wordt ook gesproken over het verschil tussen wat mensen vinden en wat mensen doen. Veel mensen zeggen dierenwelzijn belangrijk te vinden, maar op het moment dat ze vlees kopen, kiezen ze voor de goedkoopste optie.

De bijdrage van Helga van Veen van de dierenbescherming verwoordt goed waar de meeste deelnemers het over eens zijn. Zij krijgt 29 duimpjes voor en 5 tegen. Ook de 17 inhoudelijke reacties op haar bijdrage bestaan voor het merendeel uit steunbetuigingen. Van Veen: *“Gaat de veehouderij zich verder toeleggen op bulkproductie voor de wereldmarkt tegen een zo laag mogelijke kostprijs, of gaat zij zich richten op een duurzame veehouderij met een hoog dierenwelzijn? Het GLB stimuleert vanouds het eerste. Het GLB moet niet langer productievergroting en kostprijsverlaging ondersteunen, maar het moet de randvoorwaarden scheppen voor een milieu- en diervriendelijke productie en consumptie tegen eerlijke prijzen. Een vrije wereldmarkt is een mooi ideaal, maar mag er niet toe leiden dat Europa overspoeld wordt met slechte producten en zelf z'n normen ook maar verlaagt. Producten die niet aan de hier geldende dierenwelzijnseisen voldoen, moeten worden geweerd. Op de wel verkrijgbare dierlijke producten dienen etiketten te komen waarop herkomst en leefomstandigheden van het dier staan vermeld en veehouders moeten geholpen worden het dierenwelzijn steeds verder te verhogen. Om dit alles te realiseren zullen in een te sluiten wereldhandelsverdrag harde afspraken over dierenwelzijn moeten komen. De huidige overheidspremies voor veehouders dienen vervangen te worden door meer en zwaardere stimulansen om veehouderijbedrijven diervriendelijker te maken. En er moet meer werk van gemaakt worden om supermarkten, voedingsindustrie en veehouders ketens op te laten zetten voor het maken en vermarkten van diervriendelijker producten, want nu heeft de consument in de winkel nauwelijks iets te kiezen.”*

Enquête

Consumenten moeten beter voorgelicht worden over diervriendelijke productiemethoden, vindt een overgrote meerderheid van de respondenten (84%). 77% is van mening dat alle producten die in de winkel liggen diervriendelijk geproduceerd moeten zijn, zodat de consument niks meer te kiezen heeft als het gaat om dierenwelzijn. Op producten die niet diervriendelijk geproduceerd zijn, moet meer belasting worden geheven, aldus 67% van de respondenten. 69% vindt dat dierenwelzijn niet alleen door de markt geregeld kan worden, maar dat de overheid hier ook een rol in moet hebben. De overheid kan bijvoorbeeld investeringen in diervriendelijke stallen stimuleren. 76% vindt dit een goed idee. Ook is een meerderheid (79%) van mening dat op etiketten van producten de herkomst en leefomstandigheden van dieren vermeld moeten worden. Over de stelling of de discussie over dierenwelzijn teveel gevoerd wordt op basis van emoties in plaats van op feiten, lopen de meningen uiteen: 46% is het hiermee eens, 44% is het hiermee oneens.

RoI GLB

Discussie

In de discussie over de rol van het GLB komen alle doelen en wensenlijstjes bij elkaar. De deelnemers blijken nogal uiteenlopende wensen te hebben. Annemiek Canjels, provincie Limburg, geeft met haar wensenlijst een goede samenvatting van de discussie.

“Wat wil ik ? Een heleboel.

1. *Dat ondernemende boeren een tenminste redelijk inkomen hebben.*
2. *Dat de overheid de bedrijven steunt met investeren in hun kennisniveau, bedrijfstechnisch niveau én concurrentiepositie.*
3. *Dat de overheid de bedrijven steunt met investeren in innovatie en nieuwe productmarktcombinaties.*
4. *Dat de boeren duurzaam produceren.*
5. *Dat de boeren een belangrijke rol vervullen bij landschapsbeheer, waterbeheer en energieproductie.*
6. *Dat de vruchtbare Nederlandse grond wordt benut bij het voldoen aan de groeiende vraag naar voedsel”.*

Een terugkerend thema is de vereenvoudiging van het GLB. De deelnemers vragen met name aandacht voor de complexe uitvoering van het GLB in Nederland zelf. De rol van de productschappen wordt regelmatig ter discussie gesteld. Ook stellen enkele deelnemers een naamswijziging of omvorming voor, zodat duidelijk wordt voor de Nederlandse burger dat het GLB-geld niet alleen aan landbouw wordt besteed, maar ook aan maatschappelijke waarden als natuur en milieu.

De deelnemers beseffen dat het moeilijk is om met het GLB alle uiteenlopende wensen te realiseren. Er wordt door de mensen die werkzaam zijn in de landbouwsector nadrukkelijk gewaarschuwd om het centrale doel, voedselzekerheid, niet uit het oog te verliezen. Wouda, agrariër, krijgt 8 duimpjes voor en 0 tegen voor zijn hartekreet: *“Het wordt de hoogste tijd, dat de overheid een langetermijnvisie ontwikkelt omtrent de beslaglegging op landbouwgrond. Het is te gek voor woorden, dat in een tijd van aankomende voedselschaarste (in de derde wereldlanden altijd al een groot probleem) wij hier in Nederland onze goede landbouwgronden bewust prijs geven aan verloedering”.*

Enquête

Veel respondenten (75%) zijn van mening dat de overheid innovatief ondernemerschap moet bevorderen in de agrarische sector. Ook bij het stimuleren van streekeigen producten is een rol voor de overheid weggelegd vindt 70%. Volgens 53% kan de Nederlandse landbouw wel degelijk concurrerend zijn met andere landen.

Over de naam van het GLB zijn de respondenten verdeeld. 49% is het ermee eens deze naam te veranderen, zodat duidelijk wordt dat het geld ook gaat naar maatschappelijke waarden. 31% staat hier neutraal tegenover of heeft geen mening. 20% is het hiermee oneens.

Prioriteiten maatschappelijke waarden

In de laatste vraag van de enquête konden respondenten 100 punten verdelen over 7 maatschappelijke waarden (en de optie 'anders'). Ze mochten 3 waarden uitkiezen om punten te geven. Dat leverde de volgende gemiddelden per waarde op.

Maatschappelijke waarde	Aantal punten
Dierenwelzijn	33
Schoon milieu	15
Voedselveiligheid	13
Landschapsbeheer	13
Natuurbeheer	10
Betaalbaar voedsel	9
Anders	6
Recreatie	1
<i>Totaal</i>	<i>100</i>

Bij de optie anders, vulden mensen onder andere innovatie, biologische landbouw en educatie in.

4. Conclusies

De deelnemers aan het forum en de enquête bestaan uit mensen die werkzaam zijn in de agrarische sector en geïnteresseerde burgers. Zij onderschrijven de visie dat het GLB moet worden ingezet om maatschappelijke waarden te ondersteunen. De waarden die zij het belangrijkste vinden zijn dierenwelzijn, een schoon milieu, voedselveiligheid en landschapsbeheer. Recreatie hoeft niet ondersteund te worden door het GLB, dat kan prima door de markt worden geregeld.

Agrariërs kunnen een voortrekkersrol spelen als het gaat om natuur en milieu. Daarom moet de overheid het GLB inzetten om innovaties op dat vlak te stimuleren. De vraag is of er keuzes gemaakt moeten worden welke natuurgebieden met GLB-geld beheerd kunnen worden. Daarover verschillen de meningen. Agrariërs die zich aan milieuwetten houden, hoeven niet extra beloond te worden, iedereen moet gewoon de milieuwetten in acht houden.

Agrariërs zijn naast landbouwers ook landschapsbeheerders, en dienen voor dat werk naar behoren betaald te worden. Het huidige GLB is daar nog onvoldoende op ingericht. Boeren moeten daarnaast (meer) gecompenseerd worden als specifieke landschapseisen de rationeel economische bedrijfsvoering in de weg staan. Niet alleen de agrariërs, maar de gehele samenleving moet betalen voor diversiteit in het landschap.

Het GLB moet zorgen voor voedselzekerheid, duurzame productie en een ruime variatie in het aanbod. Bij de consument wint de prijs van een product het nog te vaak van het moreel. Daardoor komt de landbouw in een spagaat terecht. Als agrariërs GLB-geld ontvangen voor duurzaam geproduceerd voedsel kan dit probleem deels opgelost worden. Ook is betere voorlichting nodig om mensen ervan bewust te maken waar ons voedsel vandaan komt.

Dierenwelzijn is een gevoelig onderwerp. Idealisten willen de bio-industrie afschaffen, terwijl verschillende agrariërs van mening zijn dat de bio-industrie ten goede veranderd is en niet veel dierenleed meer veroorzaakt. Wel zijn zowel boeren als burgers van mening dat het GLB ingezet moet worden om agrariërs te laten werken volgens hoge dierenwelzijnsnormen. Ook moeten consumenten beter worden voorgelicht over diervriendelijke productiemethoden.

Er wordt gepleit voor een vereenvoudiging van het huidige GLB. De deelnemers vragen met name aandacht voor de complexe uitvoering van het GLB in Nederland. Tegelijkertijd beseffen ze dat het moeilijk is om alle uiteenlopende wensen te realiseren met een eenvoudig GLB.